56. Rydaholms kyrka.

Pl. 47.

Litteratur: J. Allvin: Beskrifning öfver Östbo härad (1852) s. 82 och s. 88; N. G. Djurklou: Antiqvariska resor i Östbo, Westbo och Mo härader 1870 (ATA) s. 153, tr. i NSmMedd 10 (1932) s. 57; A. Friberg: Anteckningar (NSmArk).

Äldre avbildningar: Djurklou: teckning i o.a. hs pl. 22 fig. 1; O. v. Friesen: foto 1917 (NSmArk); E. Lundberg: foto 1932 (ATA); I. Anderson: foto 1949 (ATA).

I Rydaholms kyrkas ytterväggar äro tre stenar med runor och runliknande tecken inmurade. De ha förut suttit i den gamla kyrkan, vilken — med undantag av tornet — revs 1793. Rivningsplanerna mötte starkt motstånd bland församlingsborna enligt vad Wieselgren berättar (*Ny Smålands beskrifning* 3, 1846, s. 48): »Tornens qwarstående måste strax lofwas. Snarare hade bönderne låtit rifwa sina egna hus. Dernäst måste medgifwas att så många stenar af den huggna stenen i gamla K. som kunde anwändas skulle insättas i den nya. ... Äfwen måste alla stenar med runor, bilder m.m. insättas. Det nitet har bewarat oss de 2 runstenarne, som anföras uti inledningen [Sm 57, 58].»

Allvin (aa s. 82) skriver: »Uti Ny Smålands Beskrifning (Del 3. s. 47) antydes, det Wallqvist yrkade äfven tornets ombyggnad, hvilket dock af flere skäl är högst tvifvelaktigt. Icke heller var det ömtåligheten för rubbning af de i kyrkomuren insatte runstenar, som förorsakade motviljan för gamla kyrkans nedtagande, ty dessas betydelse var för dem en oupplöst gåta, utan på sin höjd bevarandet af det gamla vapenhuset med dess portik i oförändradt skick, hvarmed naturligtvis följde den gamla låga kyrkodörren med sin vidhängande aln. Hvarje vän af våra fornminnen skall också säkert alltid hålla dem räkning derför, emedan i motsatt fall, de ålderdomsmärken som pryda portikens sidor, då säkerligen, på oftast vanligt sätt vid slika tillfällen, gått förlorade.»

Sm 56 sitter i norra långhusväggens sockel — Djurklou och Friberg uppge felaktigt tornmuren — 26 cm ovanför marken, 4,45 m från långhusets nordvästra hörn. De runliknande tecknen äro 20 cm höga. Till höger om dem äro ornament bestående av spetsovala figurer och små rektanglar, ordnade i tre lodräta rader, till vänster befinna sig liknande rektanglar, som sammanställts till ett grekiskt kors, jämte ett mindre dylikt kors av enkla raka linjer. Några oregelbundna streck synas även på denna sida.

Tecknen, som — i ordning från höger till vänster — påminna om runorna **l**(?) **y** **b**(?) **o** **i**, ha tillsammans med de andra ristningarna sannolikt inhuggits i dekorativt syfte och kanske för att visa prov på en viss kännedom om den fäderneärvda skrivkonsten. Se angående liknande inskrifter Sm 3.

Allvin (aa s. 88) läser *Jehova*. Djurklou avstår från att försöka tolka runorna, vilket nämligen ej kunde ske »utan beträdande af de godtyckliga gissningarnas slippriga bana».

Enligt R. Blomqvist byggdes den gamla kyrkan troligen under decenniet 1150–1160, ej senare (*Studier i Smålands romanska stenkonst*, 1929, s. 135). E. Lundberg vill förlägga dess tillkomst till 1100-talets sista decennier (*Byggnadskonsten i Sverige under medeltiden*, 1940, s. 393). Då de runristade stenarna Sm 56–58 med säkerhet fått sina inskrifter i samband med kyrkobygget, kunna de dateras till tiden 1150–1200.

57. Rydaholms kyrka.

Pl. 48.

Litteratur: L 1249. N. H. Sjöborg: Samlingar för Nordens fornälskare 3 (1830) s. 120; P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 1 (1844) s. 63; J. Allvin: Beskrifning öfver Östbo härad (1852) s. 88; N. G. Djurklou: Antiqvariska resor i Östbo, Westbo och Mo härader 1870 (ATA) s. 154, tr. i NSmMedd 10 (1932) s. 57; A. Friberg: Anteckningar (NSmArk); O. v. Friesen: Anteckningar (NSmArk).

Äldre avbildningar: J. G. Liljegren: teckning i Fullständig Bautil (ATA) 4, 5 (nr 1906) och Sjöborgs aa pl. 56 fig. 180; teckning i Wieselgrens aa s. 59 fig. 4; J. Silvén: teckning 1877 (ATA); Djurklou: teckning i o.a. hs pl. 22 fig. 2; Friberg: foto (NSmArk).

Angående de i kyrkans väggar insatta stenarnas yttre öden se Sm 56. Sm 57 är inmurad i det på kyrkans södra sida utbyggda nya vapenhusets yttervägg snett till höger över portalen. På bilden i *Samlingar för Nordens fornälskare*, vilken enligt Sjöborg härrör från Liljegren, är denna sten avritad tillsammans med Sm 58 på sådant sätt, att man får den uppfattningen, att Sm 57 sitter snett under Sm 58 i ett nedre kvaderstensvarv, vilket ej är fallet. Den del av stenen, som är fri från rappning, är vid sin nedre rand 22 cm lång, 13,5 cm hög. Runorna, fördelade på två rader, äro 4 cm höga.

Inskrift:

asti. | **guþ**
1 5

... *Guð.*

... Gud.

Till läsningen: Läser man den övre raden ur samma synvinkel som den undre, får man ett ord **ilsk**, där emellertid **l** är vänt upp och ner, **s**, av yngsta typ, är vänt bak och fram och **k** har en påfallande kort bst, om man jämför den med bst till 5 **g**. Dessutom har den inledande punkten en egendomlig placering vid inskriftens övre rand. Läser man runorna 1–4 upp och ned, vilket torde vara att föredraga, ge de ordet **asti**. Punkten i 5 **g** är tydlig, den som finnes efter 4 **i** kännes också ganska väl.

Sjöborg säger om denna inskrift: »Det som står inunder skall vara *Ilsk gti*, det är *Iskil gerti*, eller Eskil gjorde (runristningen).» Wieselgren: »*Älsk gud* är rimligare läsart än *Iskil girti: Eskil gjorde*». Runföljden 1–4 **asti** kan möjligen återge ett personnamn.

Angående dateringen se Sm 56.

58. Rydaholms kyrka.

Pl. 47.

Litteratur: L 1906. B. A. Ennes: F m 61 (hs i KB); Kyrkoinventarium 1829 (ATA); J. Adlerbeth: Beskrifning öfver småländska fornlemningar 1831 (ATA); J. J. Lagergren: Rättelser och tillägg (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 2 s. 71, läsning (ATA), Fornlemningar i Småland (ATA); J. E. Lagergren: Handlingar om Småland, M 104: 14 (hs i KB); C. E. Bexell: Redogörelse i Wieselgrens Samlingar till Ny Smålands beskrifning (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.); N. H. Sjöborg: Samlingar för Nordens fornälskare 3 (1830) s. 120; Finn Magnusen: Forsøg til Runamoindskriftens palæographiske Udvikling og Forklaring s. 309 (i Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Historiske og philosophiske Afhandlinger. Sjette Del, 1841); P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 1 (1844) s. 59, 3 (1846) s. 43; J. Allvin: Beskrifning öfver Östbo hd (1852) s. 88; N. G. Djurklou: Antiqvariska resor i Östbo, Westbo och Mo härader 1870 (ATA) s. 153, tr. i NSmMedd 10 (1932) s. 57; A. Friberg: Anteckningar (NSmArk); O. v. Friesen: Anteckningar (NSmArk); F. Lignell: Rydaholm i forntid och nutid (1936) s. 49; Th. Hübner: Anteckningar 1941; S. B. F. Jansson: Skrivelse till Riksantikvarien den $^{29}/_{11}$ 1949 (ATA).

Äldre avbildningar: J. G. Liljegren: teckning i Fullständig Bautil (ATA) 5 och i Sjöborgs aa pl. 56 fig. 180, i Wieselgrens Ny Smålands beskrifning 1 s. 59 fig. 4a, i Magnusens aa Tab. 4 fig. 9; J. J. Lagergren: teckning i Rättelser och tillägg 2 s. 171; Lignell: teckning 1908 (kopia i NSmArk); Hübner: teckning 1932, publicerad i Lignells aa s. 50.

Sm 58 har fått en placering, som i hög grad försvårar undersökning och fotografering. Den sitter nämligen i tornets södra vägg mer än 10 m över marken och 50 cm från tornets sydvästra hörn.

Den avritades på sin tid av Liljegren. »Runstenen, som sitter ganska högt upp under tornluckan, är endast med mycken möda åtkomlig och endast den som är dess mera wan att wistas i höjden stiger ända dit upp utan fara för swindel. Att Liljegren icke lyckats gifwa Bokstafven som står närmast intill stenens kant sin ursprungliga genuina form, är icke otroligt. De personer, som biträdde honom att komma upp till stenen lefwa ännu och kunna berätta, att han haft en för dechiffreringen ganska obeqwäm ställning, och att han icke allenast beklagat sig deröfver, utan äfven berättat, att stenen vid ena kanten war skadad och swårläslig» (Bexell). Senare ha två av församlingens kantorer, F. Lignell (1908) och Th. Hübner (1932) utfört